

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	2
2. RAMY PRAWNE PROGRAMU I POWIĄZANIA Z INNYMI DOKUMENTAMI	3
3. METODOLOGIA PRAC NAD PROGRAMEM	5
4. PODSTAWOWE POJĘCIA I ELEMENTY DIAGNOZY	6
5. ADRESACI PROGRAMU	15
6. OBSZARY, CELE PROGRAMU I DZIAŁANIA	15
OBSZAR: LOKALNA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA	15
CEL 1: UŁATWIENIE DOSTĘPU DO PRZESTRZENI PRZYJAZNYCH WSPÓLNOTOM LOKALNYM	16
OBSZAR: LOKALNE AKTYWNOŚCI	16
CEL 2: WSPARCIE AKTYWNOŚCI NA RZECZ WSPÓLNOT LOKALNYCH ...	17
OBSZAR: LOKALNA INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA	18
CEL 3: ZAPEWNIENIE OTWARTOŚCI LOKALNYCH INSTYTUCJI PUBLICZNYCH I ZWIĘKSZENIE UDZIAŁU MIESZKAŃCÓW W DECYZJACH PUBLICZNYCH	18
7. KODEKS WSPÓŁPRACY LOKALNEJ	19
8. REALIZATORZY PROGRAMU	21
9. ZAŁOŻENIA FINANSOWE	21
10. PLANOWANE REZULTATY PROGRAMU – MONITORING	22

1. WPROWADZENIE

Warszawa – europejska metropolia, która pełni jednocześnie funkcję stolicy, centrum finansowego, ośrodka życia kulturalnego, sportowego i coraz bardziej popularnej turystycznej destynacji, jest przede wszystkim **miejscem codziennego życia warszawiaków**. Najbliższe, sąsiedzkie otoczenie jest przestrzenią, w której stykają się różne sfery życia mieszkańców (praca, życie prywatne, czas wolny, działania społeczne itp.). Lokalne więzi społeczne mają bezpośredni wpływ na życie i samopoczucie, bezpieczeństwo i perspektywy rozwoju mieszkańców Warszawy. Więzi te są osłabiane przez znaczne oddalenie miejsc pracy od domu, grodzone osiedla, czy przez brak wspólnych przestrzeni do spotkań i spędzania wolnego czasu. Jak wynika z badania sondażowego jakości życia mieszkańców warszawskich dzielnic, tylko 9% wszystkich mieszkańców angażuje się nieodpłatnie na rzecz innych i swojej okolicy, a w ciągu ostatnich 24 miesięcy zaledwie 6% brało udział w zebraniu wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni¹. Z drugiej strony Warszawa pod względem lokalnym zmienia się niezwykle dynamicznie. W ciągu ostatnich kilku lat rozpowszechniła się idea Dnia Sąsiada, rozwinęły się sieci lokalnych klubokawiarni, a zakupy na lokalnych bazarach stały się kolejnym „miejskim trendem”. Został wprowadzony budżet partycypacyjny, do którego w każdej dzielnicy m.st. Warszawy powołano lokalne zespoły, powstają miejsca aktywności lokalnej, a przestrzeń publiczna coraz częściej jest wykorzystywana do oddolnych działań. Dlatego, aby każda dzielnica mogła w zrównoważony sposób rozwijać się na lokalnym poziomie, należy instytucjonalnie wspierać lokalne wspólnoty.

*Společna Strategia Warszawy – Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2009-2020*² zwraca uwagę m.in. na potrzebę wzmocnienia zaufania między ludźmi i instytucjami (umożliwiającego partycypację, tworzenie partnerstw, współdziałanie), solidarności (wzajemność i samopomoc, przeciwdziałanie „segregacji”) i poczucia współodpowiedzialności za wspólne zasoby, dobra publiczne i kontrolę społeczną. Zachęcanie mieszkańców do uczestnictwa w realizacji inicjatyw społecznych, zaangażowania się w ideę wolontariatu, interesowania się działaniami organizacji pozarządowych i grup nieformalnych – to zadania samorządu, których realizacja wpływa bezpośrednio na jakość życia mieszkańców, rozwój miasta i budowę jego marki.

¹ Badanie jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy – badanie przeprowadzone na zlecenie Urzędu m.st. Warszawy na próbie 7200 warszawiaków w okresie od października do grudnia 2013 r., Warszawa 2014.

² Společna Strategia Warszawy – Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2009 – 2020 (SSW), przyjęta uchwałą Nr XLVI/1427/2008 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 18 grudnia 2008 r.

Wzmacnianie społeczności lokalnych jest procesem długotrwałym, podzielonym na wiele etapów, który uwzględnia sferę subiektywnych odczuć i czasem jednostkowych zachowań. Na rozwój wspólnot lokalnych wpływ może mieć wiele czynników, takich jak cechy osobowości liderów, tradycje rodzinne czy lokalne, okoliczności i wydarzenia zewnętrzne, często nagłe, które integrują lub dzielą daną społeczność.

W odpowiedzi na zaobserwowane wyzwania i problemy podjęto prace nad *Programem Operacyjnym „Wzmocnienie terytorialnej wspólnoty sąsiedzkiej”* – zwanym dalej *Programem Wzmacniania Wspólnoty Lokalnej*. Program nie wprowadzania nowych rozwiązań prawnych – działania i założenia kodeksu współpracy lokalnej określone w niniejszym Programie opierają się na istniejącym prawie powszechnie obowiązującym oraz aktach prawa miejscowego. **Program wskazuje sposoby i dostępne narzędzia realizacji celów Społecznej Strategii Warszawy, dzięki którym samorząd warszawski może wpierać rozwój wspólnot lokalnych w Warszawie** (przy czym należy zaznaczyć, że część narzędzi zaczęła być już wykorzystywana przed powstaniem tego dokumentu i został on opracowany w taki sposób, aby mógł być dostosowywany do dynamicznie zmieniających się potrzeb i specyfiki poszczególnych rejonów Warszawy).

2. RAMY PRAWNE PROGRAMU I POWIĄZANIA Z INNYMI DOKUMENTAMI

Program Wzmacniania Wspólnoty Lokalnej ma charakter interdyscyplinarny i powstał jako program operacyjny Społecznej Strategii Warszawy (SSW)³ – wskazuje sposoby realizacji zadań samorządu z uwzględnieniem kierunków rozwoju polityki społecznej, określonych w Społecznej Strategii Warszawy.

Program realizuje cel strategiczny 2 SSW: „Wzrost potencjału społecznego” (zwłaszcza cel szczegółowy 2.2: „Tworzenie policentrycznego ośrodka miejskiego”).

Zgodnie z zapisami Społecznej Strategii Warszawy: *Warszawa jako „metropolia więzi” będzie rozwijać i umacniać lokalne wspólnoty i łączyć je w społeczność aglomeracji i otwierać ją na wielokulturowość świata, współpracę z innymi, czynić przyjazną ludziom przybywającym na stałe lub odwiedzającym miasto. [...]*

³ *Ibidem.*

Podstawą wzrostu potencjału społecznego będzie społeczno-przestrzenna integracja Warszawy i rozwój jej kapitału społecznego i kapitału ludzkiego poprzez:

a) wzmocnienie systemu ośrodków miejskich (policentryczność), w tym zmniejszanie polaryzacji społecznej (zmniejszenie różnic i dystansów społecznych w Warszawie) i koordynacja z siecią ośrodków aglomeracji wskutek opracowania i wdrożenia:

- kodeksu otwartych i przyjaznych dla ludzi przestrzeni publicznych;*
- programu miejskich wspólnot terytorialnych (odtworzenie tożsamości i podstawowych więzi w lokalnych społecznościach, wspólnotach sąsiedzkich) [...]*⁴

Program nawiązuje również do celu strategicznego 3: „Integracja i reintegracja społeczna i zawodowa”.

Program wykazuje ponadto zgodność z celami Strategii rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku:

- Cel strategiczny 1 „Poprawa jakości życia i bezpieczeństwa mieszkańców”, cel operacyjny 1.1. „Podniesienie poziomu i dostępności usług publicznych, w tym oświaty, kultury, rekreacji i sportu, opieki zdrowotnej i pomocy społecznej”.
- Cel strategiczny 2 „Wzmacnianie poczucia tożsamości mieszkańców poprzez pielęgnowanie tradycji, rozwój kultury i pobudzanie aktywności społecznej”, cel operacyjny 2.4 „Aktywizacja społeczności lokalnych i organizacji pozarządowych”.
- Cel strategiczny 5 „Osiągnięcie w Warszawie trwałego ładu przestrzennego”, cel operacyjny 5.3 „Zorganizowanie lokalnych przestrzeni publicznych sprzyjających integracji społecznej”.

Cele i działania programu są powiązane z realizowanymi oraz projektowanymi dokumentami miejskimi oraz programami operacyjnymi Społecznej Strategii Warszawy, są to:

- Innowacyjna Warszawa 2020 – Program wspierania przedsiębiorczości,
- Miasto kultury i obywateli. Program rozwoju kultury w Warszawie do roku 2020.
- Program Rodzina na lata 2010–2020,
- Program rozwoju edukacji w Warszawie w latach 2013–2020,
- Program Warszawa Przyjazna Seniorom na lata 2013–2020,
- Program współpracy m.st. Warszawy z organizacjami pozarządowymi,
- Projekt wolontariatu miejskiego „Ochotnicy warszawscy”,

⁴ *Ibidem*, str. 63.

- Strategia Rozwoju Sportu w Warszawie do roku 2020,
- Studium uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy,
- Warszawski Program Działań na Rzecz Osób Niepełnosprawnych,
- Warszawski Program Edukacji Kulturalnej,
- Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem miasta stołecznego Warszawy na lata 2013–2017,
- Wieloletni program współpracy m.st. Warszawy z podmiotami ekonomii społecznej na lata 2013–2015 (moduł SSW Ekonomia Społeczna),
- Zintegrowany Program Rewitalizacji na lata 2014–2022.

Program wpisuje się także w zapisy Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku. *Innowacyjne Mazowsze*, rządowego dokumentu Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, a także Strategii Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2009–2015.

3. METODOLOGIA PRAC NAD PROGRAMEM

W roku 2010 odbyło się seminarium wprowadzające do prac nad programem, z udziałem urzędników, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz ekspertów – przedstawicieli środowiska akademickiego oraz praktyków posiadających doświadczenie w działaniach lokalnych. W roku 2011 w ramach przygotowania programu odbyły się cztery seminaria tematyczne, w których udział wzięli przedstawiciele wymienionych wyżej grup. Zaproszeni eksperci wnieśli dodatkowo wkład merytoryczny do programu w postaci prezentacji, opracowań i analiz⁵.

Koordynator prac nad programem operacyjnym w ramach Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy wraz z ekspertem wspierającym Społecznej Strategii Warszawy, odbyli serię spotkań z przedstawicielami wybranych biur Urzędu m.st. Warszawy oraz urzędów dzielnic m.st. Warszawy na temat założeń programu oraz możliwej współpracy przy jego realizacji. Robocze założenia programu zostały przesłane w formie karty projektu do wybranych biur Urzędu m.st. Warszawy oraz dzielnic m.st. Warszawy w lipcu 2011 roku, w tym do Biura Architektury i Planowania Przestrzennego, ówczesnego Biura Działalności Gospodarczej i Zezwoleń, Biura Edukacji, Biura Gospodarki Nieruchomościami, Biura Kultury, ówczesnego Biura Obsługi Inwestorów, Biura Polityki Lokalowej, ówczesnego Biura Polityki Społecznej, Biura Rozwoju Miasta, Biura Sportu i Rekreacji, Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków.

⁵ Tematy poszczególnych seminariów: Konsultacje i co dalej?; Lokalna sfera aktywności; Jednodniowe targowiska lokalne cz. I; Jednodniowe targowiska lokalne cz. II. Spotkania te zainicjowały prace nad obszarem „Lokalne aktywności”

W roku 2012 kontynuowano prace nad treścią Programu Operacyjnego. Projekt programu został zaprezentowany na spotkaniu Dzielnicowych Koordynatorów Społecznej Strategii Warszawy oraz na spotkaniu Komitetu Sterującego Społecznej Strategii Warszawy.

W czerwcu 2013 roku przeprowadzono wewnętrzne uzgodnienia programu oraz przeprowadzono otwartą dyskusję z zainteresowanymi mieszkańcami i organizacjami pozarządowymi, dotyczącą treści dokumentu. Po konsultacjach z organizacjami eksperckimi, w tym z Komisją Dialogu Społecznego ds. Organizacji Wspierających, kolejnych uzgodnieniach z biurami i dzielnicami w drugiej połowie 2013 roku, naniesiono poprawki. W maju 2014 r. zaprezentowano projekt dokumentu Warszawskiej Radzie Działalności Pożytku Publicznego, a po dalszych pracach redakcyjnych w drugiej połowie 2014 r., Komitetowi Sterującemu Społecznej Strategii Warszawy.

4. PODSTAWOWE POJĘCIA I ELEMENTY DIAGNOZY

Wspólnota to nie tylko jedno z podstawowych pojęć w dziedzinie nauk społecznych. Wspólnotę tworzą ludzie, których łączą silne więzi i wartości. Życie we wspólnocie charakteryzują poufale relacje, ograniczone do wąskiego kręgu⁶. Dlatego terminem „wspólnota lokalna” określa się „niewielką grupę wewnątrznie zintegrowaną różnymi więzami i funkcjonującą na terytorium, które uważa za «własne» (w znaczeniu często odbiegającym od rozumienia prawnego)”⁷. Członkowie wspólnoty są zatem związani z terytorium i w jego obrębie realizują swoje najważniejsze potrzeby. W przeciwieństwie do grup i wspólnot środowiskowych, we wspólnocie lokalnej fakt zamieszkiwania danego terytorium jest najważniejszy. Dlatego mówią o wzmacnianiu wspólnot lokalnych, kluczowe są sytuacje i działania, w których wewnętrzne poczucie wspólnoty ze względu na wspólne miejsce zamieszkania jest dominujące nad poczuciem przynależności do innych grup.

Na potrzeby niniejszego programu przyjąć można poniższą definicję:

Wspólnota lokalna to społeczność, którą łączy miejsce zamieszkania, więzi społeczne i funkcjonalne.

Członkowie zintegrowanej wspólnoty lokalnej identyfikują się z miejscem zamieszkania, mają świadomość przynależności do wspólnoty, angażują się w sprawy lokalne i podejmują aktywne działania na rzecz swojego najbliższego otoczenia.

⁶ F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie*, PWN, Warszawa 1988, s. 21.

⁷ J. Herbst, J. Chęciński, *Społeczne zasoby Warszawy*, opracowanie przygotowane na potrzeby tworzenia SSW.

W warunkach warszawskich wspólnota może zaistnieć na obszarze jednego podwórka lub osiedla, kiedy indziej na poziomie dzielnicy. W niektórych przypadkach można również mówić o wspólnocie mieszkańców Warszawy.

Wspólnota lokalna kształtuje się przede wszystkim na poziomie terytorialnym i sąsiedzkim. Szczególne związki z terytorium mają osoby, które dużo czasu spędzają w pobliżu miejsca zamieszkania, jak np.: dzieci i młodzież uczęszczające do lokalnych szkół, rodzice z małymi dziećmi, osoby starsze czy niepełnosprawne. Członkowie lokalnej społeczności, między którymi wytworzyły się sąsiedzkie więzi, zaczynają dostrzegać lokalne potrzeby. Wszelkie formy zaangażowania i wspólnego działania **rozwijają kapitał społeczny**, czyli potencjał danej społeczności, który wynika z zaufania, wspólnych norm, zdolności do mobilizacji i łączenia zasobów. Kapitał społeczny ma szczególny wpływ na poziom samoorganizowania się ludzi, zrzeszania się, włączania się w realizację ważnych dla danej zbiorowości zadań i gotowość do wzajemnej pomocy⁸. Członków wspólnoty lokalnej łączą wspólne działania, ale zarazem też wzajemne zobowiązania.

Warto przyjrzeć się temu, jak mieszkańcy Warszawy definiują lokalność w różnych jej aspektach. Jest to szczególnie istotne w czasach dużej mobilności przestrzennej i częstych zmian miejsca zamieszkania. Źródłem wiedzy na temat rozumienia lokalności mogą być wypowiedzi osób uczestniczących aktywnie w procesach partycypacyjnych oraz zaangażowanych na rzecz swojego otoczenia poprzez m.in. udział w konsultacjach społecznych. Lokalność może być ujmowana m.in. w następujących wymiarach⁹:

- 1) przestrzennym,
- 2) usługowym,
- 3) sąsiedzkim,
- 4) symbolicznym,
- 5) instytucjonalnym.

W **wymiarze przestrzennym** lokalność to najbliższy teren (widoczny z okna lub dostępny w odległości krótkiego spaceru) – podwórko, trawnik, skwer, park, a także znajdująca się tam infrastruktura – ławka, plac zabaw, śmietnik, parking, sklep, targowisko, warzywniak, kiosk, kawiarnia, przychodnia, szkoła. Charakter lokalny miejsca budowany jest przez małą architekturę, witryny i szyldy sklepowe, a także przestrzenie zielone i rekreacyjne oraz dostępne miejsca spotkań. Lokalność to również dostępność ważnych usług, możliwość

⁸ P. Jordan, *Aktywne społeczności – odkryj siłę społeczności w Aktywne społeczności. Zmiana społeczna. Katalog praktyk*, Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL, Warszawa 2013.

⁹ Typologia oraz analiza wymiarów za: A. Petroff-Skiba, M. Komorowska, *Co można powiedzieć o lokalności na podstawie wypowiedzi mieszkańców w konsultacjach społecznych*, tekst przygotowany na potrzeby opracowania Programu Operacyjnego.

zaspokojenia codziennych potrzeb. Kolejny wymiar lokalności to **wymiar sąsiedzki**, związany z jakością kontaktów sąsiedzkich i poczuciem wzajemnego zaufania – szczegółowo omówiony dalej. W **wymiarze symbolicznym** lokalność przejawia się w charakterystycznych przestrzeniach i budynkach, w nadawaniu nazw miejscom oraz zainteresowaniu ich historią. Wreszcie w **wymiarze instytucjonalnym**, lokalność tworzą szkoły, domy kultury i biblioteki oraz zasady na jakich mieszkańcy mogą z nich korzystać.

Terytorium stanowi ważną płaszczyznę integracji społeczności, ale bywa także płaszczyzną segregacji. Przed wojną polscy architekci zaproponowali budynki dla Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, która stała się wzorem do naśladowania w całym kraju. Zakładane wówczas tzw. kolonie spółdzielcze stawiały sobie za cel budowanie funkcjonalnych i tanich mieszkań nie tylko z instalacją wodno-kanalizacyjną, ale z uwzględnieniem potrzeb socjalnych i kulturalno-educacyjnych¹⁰. Nieodłącznym elementem otoczenia domów były skwery i tereny zielone, przeznaczone dla rekreacji i wypoczynku.

W okresie powojennym w Warszawie istniała stosunkowo klarowna koncepcja (doktryna) urbanistyczna. Wyrażała ona przekonanie o potrzebie hierarchicznej gradacji centrów od lokalnych przez dzielnicowe, aż do centrów miejskich. Wyrazem dążenia do wspólnoty był ideał osiedla społecznego¹¹, jako modelu organizacji życia społecznego i dostarczania usług. Osiedle było zatem podstawą struktury mieszkaniowej.

Z wielu powodów hierarchiczna struktura centrów lokalnych nie realizowała się w praktyce, nastąpiła jednocześnie silna dominacja jednego centrum miejskiego, strefy usług na poziomie lokalnym były mało rozwinięte. Od lat 90. XX w. mieszkania budowane były coraz częściej w systemie deweloperskim a nie osiedlowym, bez dbałości o zapewnienie dostępu do podstawowej infrastruktury społecznej.

Efekt rozproszonej, mozaikowej struktury społeczno-przestrzennej został podkreślony w diagnozie Społecznej Strategii Warszawy jako jeden z poważnych problemów miasta¹². Do segregacji społeczności terytorialnych przyczynia się m.in. nierównomierne, w stosunku do potrzeb, rozmieszczenie usług, instytucji wychowawczych czy placówek opieki. Nierównowaga ta utrudnia funkcjonowanie wspólnot sąsiedzkich i lokalnych społeczności miejskich.

Jednocześnie, wraz z rozwojem form społeczeństwa globalnego, znacznie zmienił się charakter potrzeb mieszkańców miast. Zmiana ta nie zlikwidowała jednak potrzeby terytorialności, ale uczyniła jej realizację znacznie bardziej złożoną

¹⁰ *Jak modernizować modernizm?* Zabytki architektury mieszkaniowej modernizmu. Dobre praktyki konserwatorskie dla mieszkańców i użytkowników. Broszura, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków, Warszawa 2014.

¹¹ O idei osiedla społecznego pisali m.in. S. Ossowski, J. Nowicki i inni.

¹² Zob. m.in. seria Społeczny Atlas Warszawy pod red. G. Węclawowicza.

i uświadomiła wady i zalety dawnych sposobów realizacji potrzeby zakorzenienia w terytorium i lokalnej społeczności.

Poczucie związku z terytorium może objawiać się na wiele sposobów – m.in. w postaci tęsknoty za miejscem, zainteresowaniem jego historią, poczuciem zakorzenienia czy wpływu na jego sprawy. Wyniki Badania jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy¹³ przeprowadzonego w roku 2013, dotyczącego potrzeb, postaw i opinii mieszkańców 18 dzielnic Warszawy na temat najistotniejszych problemów dzielnicy, oczekiwań mieszkańców w zakresie inwestycyjnym oraz poziomu identyfikacji z dzielnicą, wskazują, iż większość badanych warszawiaków deklaruje poczucie zakorzenienia w swojej dzielnicy zamieszkania i jednocześnie tęsknotę, gdy nie ma ich dłużej w tym miejscu.

Wart odnotowania jest fakt, iż zgodnie z wynikami powyższego Badania zdecydowana większość warszawiaków jest zadowolona z sąsiedztwa, w którym mieszka.

Samo przywiązanie do terytorium nie stanowi jednak wystarczającego warunku istnienia lokalnej wspólnoty. Wśród kluczowych aspektów można tu wymienić zaufanie do innych ludzi i chęć współdziałania.

Zaufanie w ramach lokalnej wspólnoty zależne jest w dużej mierze od charakteru wzajemnych kontaktów sąsiedzkich, przy czym ważna jest zarówno częstotliwość, jak i forma tych kontaktów. Z badania CBOS wynika¹⁴, iż 90% mieszkańców miast powyżej 500 tys. mieszkańców ma sąsiadów, z którymi utrzymuje kontakty konwencjonalne („na dzień dobry”). Zdecydowanie mniej osób utrzymuje również kontakty świadczeniowe (polegające na wzajemnej pomocy i wymianie niewielkich usług) niż w skali ogólnopolskiej. Wśród mieszkańców dużych miast prawie 80% badanych nie ma sąsiadów, z którymi utrzymuje kontakty towarzyskie, ale jednocześnie 95% deklaruje, że nie ma sąsiadów, z którymi miałyby kontakty konfliktowe.

W badaniu CBOS z roku 2012 liczby osób nieutrzymujących kontaktów towarzyskich z sąsiadami są wyższe, niż w badaniu prowadzonym w 2008 roku¹⁵ i jednocześnie wyższe w porównaniu do badań prowadzonych kilkanaście lat wcześniej. Co więcej, niższe są liczby osób świadczących sobie wzajemnie drobne usługi z sąsiadami. Można zaobserwować tu wyraźny trend, w ramach którego „zarysowuje się zmiana treści sąsiedztwa – w kierunku umacniania się stosunków bardziej powierzchownych kosztem relacji bliższych”¹⁶. W badaniu CBOS z 2008 roku ponad 40% respondentów w dużych miastach deklarowało dystans wobec większości sąsiadów.

¹³ *Badanie jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy...*, op. cit.

¹⁴ *Kontakty z sąsiadami i inne więzi społeczne*. Komunikat z badań CBOS BS/93/2012, Warszawa 2012.

¹⁵ *Kontakty sąsiedzkie w miejscu zamieszkania*. Komunikat z badań CBOS BS/92/2008, Warszawa 2008.

Warto w tym kontekście przyjrzeć się kwestii zaufania do osób mieszkających obok nas. Raport *Diagnoza Społeczna 2013* wskazuje, iż ponad połowa (62%) Polaków deklaruje w 2013 roku umiarkowane zaufanie do swoich sąsiadów¹⁷. Biorąc pod uwagę wyniki *Badania jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy*, wydaje się, że w stolicy poziom ten jest jeszcze wyższy.

Budowanie zaufania do innych osób zaczyna się zazwyczaj od wzajemnego poznania, a przynajmniej posiadania podstawowych informacji na swój temat. Prawie 80% warszawiaków deklaruje, że zna nazwiska swoich najbliższych sąsiadów¹⁸, zaś 48% osób może w razie wyjazdu zostawić u sąsiadów klucze do swojego domu – co stanowi istotny wskaźnik zaufania. Prawie połowa warszawiaków deklaruje, że w potrzebie mogłaby poprosić sąsiada o pomoc w zaopiekowaniu się domem podczas nieobecności (podlanie kwiatów, nakarmienie zwierząt itp.), zaś ponad połowa osób mogłaby poprosić sąsiadów o pomoc w zrobieniu zakupów, gdyby byli chorzy¹⁹.

Być może na poziomie deklaracji zaufanie do sąsiadów wydaje się rzeczą pożądaną, w badaniu nie pytano natomiast o faktyczne zachowanie w przytoczonych wyżej sytuacjach. Jednak samo poczucie, że w najbliższym otoczeniu jest kilka osób, którym można zostawić klucze do mieszkania czy poprosić o pomoc w potrzebie, wydaje się stanowić dobry grunt dla rozwijania relacji bliższych niż zdawkowe „dzień dobry”.

Z przytoczonych badań można wysnuć wniosek, iż wzajemne stosunki między sąsiadami w Warszawie charakteryzują się względnym zaufaniem. Należy jednak pamiętać, iż analizowane odpowiedzi odnoszą się do poziomu deklaracji, nie zaś konkretnych zachowań.

Odnosząc się dalej do kwestii zaangażowania w działania na rzecz swojej społeczności, znów należy zacząć od poziomu bardzo lokalnego. Istotne w nawiązywaniu współpracy z sąsiadami są z pewnością rozmowy o sprawach dotyczących sąsiedztwa i budynku.

Z danych *Badania jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy* wynika, że ponad 70% warszawiaków uważa, iż wśród swoich sąsiadów ma kilka osób, z którymi może takie rozmowy prowadzić. Może to stanowić podstawę dla inicjowania wspólnych aktywności sąsiedzkich oraz działań na rzecz najbliższego otoczenia.

Zdecydowana większość warszawiaków ani razu nie podjęła działań na rzecz innych mieszkańców (91%), ani nie brała udziału w żadnym proteście dotyczącym kwestii związanej ze sprawami lokalnymi (91%), a 77% respondentów w ciągu ostatnich dwóch lat poprzedzających badanie ani razu nie wzięło udziału

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, J. Czapiński, T. Panek (red.), Warszawa, Rada Monitoringu Społecznego.

¹⁸ *Badanie jakości życia mieszkańców dzielnic Warszawy*, op. cit.

¹⁹ *Ibidem*.

w zebraniu swojej wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni.

Dane w skali krajowej wskazują na podobne zjawiska. Z raportu *Diagnoza Społeczna 2013*²⁰ wynika, że tylko 15,2% badanych Polaków zadeklarowało angażowanie się w ciągu dwóch wcześniejszych lat w działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Liczba ta od roku 2000 systematycznie rosła (w roku 2000 było to 8%), jednak w ostatnich latach nastąpiło zatrzymanie owego wzrostu, a nawet subtelny spadek (z 15,6% w 2011 r. do 15,2% w 2013 r.). Autorzy raportu podsumowują²¹:

„Pojawiły się niewielkie oznaki budowy społeczeństwa obywatelskiego. W porównaniu z wcześniejszymi badaniami zwiększył się odsetek wolontariuszy (z 20 proc. w 2011r. do 26 proc. w 2013r.), wzrosła również nieco wrażliwość na naruszanie dobra wspólnego, ale w dalszym ciągu niemal połowa obywateli jest obojętna na akty naruszania dobra publicznego. Pogorszyły się jednak opinie na temat demokracji. Nie wzrosły, a nawet nieco spadły niezmiernie niskie od początku transformacji i jedne z najniższych w Europie wskaźniki uogólnionego zaufania, aktywności obywatelskiej, pracy na rzecz społeczności lokalnej skłonności do zrzeszania się”.

Jak zatem wspierać społeczności lokalne w rozwijaniu działań i współpracy? W odpowiedzi na wyszczególnione wyzwania oraz uwzględniając kluczowe narzędzia wsparcia społeczności lokalnych, opracowano cele i działania programu. Eksperti podkreślają, że jest to z konieczności proces długofalowy, zaś wśród jego kluczowych narzędzi wymieniają²²:

- tworzenie partnerstw i nawiązywanie współpracy grup, organizacji oraz instytucji na obszarach lokalnych,
- tworzenie centrów edukacji i miejsc aktywności lokalnej (domów sąsiedzkich),
- wspieranie animatorów społecznych, których rolą jest tworzenie i podtrzymywanie sieci współpracy,
- dostarczanie narzędzi komunikacji – tworzenie możliwości przekazywania informacji oraz platformy dyskusji,
- wsparcie finansowe, np. oddolnych inicjatyw, międzysektorowych partnerstw,
- szkolenia pracowników administracji publicznej.

²⁰ *Diagnoza Społeczna 2013...*, op. cit.

²¹ Czapiński, J. et al. (2013). *Główne wyniki i wnioski. Diagnoza Społeczna 2013 Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport*. [Special issue]. *Contemporary Economics*, 7, 16-29. DOI: 10.5709/ce.1897-9254.95

²² Paweł Jordan, *Rozwój wspólnot w Warszawie – koncepcja mezzorejonów*, prezentacja przedstawiona na seminarium inauguracyjnym prace nad Programem Operacyjnym (14.12.2010).

Równoległe z pracą nad niniejszym Programem jako dokumentem, prowadzone były działania przy użyciu wymienionych powyżej narzędzi, m.in.:

- Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy regularnie ogłasza otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych w zakresie działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych oraz promocji i organizacji wolontariatu, a także konkursy wieloletnie na prowadzenie Stołecznego Centrum Współpracy Obywatelskiej (SCWO). Celem działalności SCWO jest pomoc oraz wsparcie organizacyjne, techniczne, informacyjne i szkoleniowe warszawskich organizacji pozarządowych i innych inicjatyw społecznych, jak również integracja oraz wymiana doświadczeń²³. W ramach SCWO działa m.in. Akademia Inicjatyw Sąsiedzkich, czy Program Rozwoju Warszawskich Partnerstw Lokalnych.
- W 2011 roku podjęto współpracę z zespołem roboczym powołanym w Dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy przy opracowaniu założeń konkursu na prowadzenie Centrum Lokalnych Aktywności Społecznych przy ul. Paca 40. Stworzono koncepcję pilotażowego projektu polegającego na diagnozie lokalnej, animacji oraz prowadzeniu centrum społecznego przez organizację pozarządową. Przeprowadzono otwarty konkurs dotacyjny dla organizacji pozarządowych na realizację tego zadania publicznego, w wyniku którego Centrum Społeczne PACA 40 prowadzone jest przez Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL.
- Rozwijano też rozpoczęty w listopadzie 2011 r. modelowy projekt *Warsztat warszawski*²⁴, polegający na udostępnianiu przestrzeni lokalu w centrum Warszawy (przy pl. Konstytucji 4) na działania społeczne organizacji pozarządowych, grup nieformalnych oraz mieszkańców. Celem działań podejmowanych w Warsztacie jest aktywizowanie społeczności lokalnych, animowanie działań na poziomie lokalnym, wspieranie integracji oraz pobudzanie mieszkańców Warszawy do wspólnych działań na rzecz swojego otoczenia. O potrzebie takich miejsc może świadczyć fakt, iż Warsztat zdobył trzecie miejsce w plebiscycie *Stołeczne-Społeczne 2012*, organizowanym przez portal internetowy www.warszawa.ngo.pl jako „miejsce z doświadczeniem, które łączy warszawiaków i zmienia ich w stołeczną społeczność”²⁵. Warsztat zdobył również przyznawany przez Stołeczne Centrum Współpracy Obywatelskiej *Certyfikat Q Miejsce przyjazne sąsiadom* w roku 2012. Pod koniec 2013 r. ogłoszono otwarty konkurs ofert, w wyniku którego Warsztat do listopada 2015 r. prowadzony jest przez Fundację Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych (FISE).

²³ www.centrumwspolpracy.org.pl

²⁴ www.ngo.um.warszawa.pl/warsztat/; www.warsztatwarszawski.blogspot.com

²⁵ www.wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/830997.html

- Miasto wspiera również działalność innych miejsc aktywności lokalnej, m.in. Mokotowskiego Centrum Integracji Mieszkańców czy Klubu Osiedlowego Surma²⁶ na Ochocie. Uczestniczy i pomaga w tworzeniu nowych tego typu miejsc. Przy wsparciu Miasta powstały miejsca aktywności lokalnej m.in. na Zielonej Białołęce (3 pokoje z kuchnią) czy na Targówku Fabrycznym (Cafe Sąsiad).
- Powstawaniu miejsc sprzyjających lokalnym aktywnościom mieszkańców służą również m.in. postępowania typu „lokal na kulturę”, ogłaszane od 2009 r. w dzielnicy Śródmieście – na najem lokali użytkowych z przeznaczeniem na działalność kulturalną. W takim przypadku głównym kryterium oceny jest program kulturalny proponowany przez potencjalnych najemców, a nie wysokość stawki czynszu, jak ma to miejsce w przypadku konkursów dla podmiotów gospodarczych prowadzących działalność komercyjną. Podobne rozwiązanie zostało zastosowane w innych dzielnicach m.st. Warszawy w programie „Artystyczna Skaryszewska” na Pradze-Południe, „Artystyczna Praga” na Pradze Północ oraz od 2013 r. na Woli. W dzielnicy Wawer w najem na działalność kulturalną zostały oddane pomieszczenia w budynku po byłym gimnazjum przy ulicy Żegańskiej, w ramach projektu „Wawerska Strefa Kultury”.
- Dzielnica Śródmieście w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczności lokalnej ogłasza również tzw. „konkursy profilowane” na określone usługi rzemieślnicze. Konkursy te wyrównują szanse w najmie lokali użytkowych przez osoby kultywujące zanikające zawody rzemieślnicze (szewc, krawcowa, ślusarz). Przykładem wykorzystania lokalności w wymiarze przestrzennym jest ogłaszanie „konkursów profilowanych” na najem lokali użytkowych przy ul. Chmielnej z przeznaczeniem na księgarnie.
- Aby przybliżyć mieszkańcom procedury zajęcia terenu na działania społeczne, w 2012 r. we współpracy z biurami Urzędu m.st. Warszawy, dzielnicami m.st. Warszawy oraz jednostkami organizacyjnymi Miasta opracowano broszurę informacyjno-edukacyjną pt. *Działaj w przestrzeni! Jak zorganizować wydarzenie w przestrzeni publicznej w Warszawie*²⁷.
- Wsparciem działań lokalnych jest również inicjatywa lokalna. Regulacje dotyczące inicjatywy lokalnej weszły w życie uchwałą nr LXI/1692/2013 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 11 lipca 2013 r. w sprawie określenia trybu i szczegółowych kryteriów oceny wniosków o realizację zadania publicznego w ramach inicjatywy lokalnej²⁸. Jest to forma współpracy jednostek samorządu terytorialnego z ich mieszkańcami, w celu wspólnego realizowania zadania publicznego na rzecz społeczności lokalnej. Realizacja inicjatywy

²⁶ www.klubsurma.wordpress.com

²⁷ Broszura jest dostępna w wersji elektronicznej na stronie internetowej <http://ngo.um.warszawa.pl/organizacja-wydarze-w-przestrzeni-publicznej>.

²⁸ Dz. Urz. Woj. Maz. z 2013 r. poz. 8443.

lokalnej polega na współpracy obu stron – mieszkańców i Miasta. Wkład mieszkańców (jako wnioskodawców) może polegać na pracy społecznej, na świadczeniach pieniężnych lub rzeczowych. Miasto nie przekazuje mieszkańcom dotacji na inicjatywę lokalną, może natomiast wspierać realizację zadania w sposób organizacyjny lub rzeczowy. Miasto może przekazać wnioskodawcom rzeczy konieczne do wykonania inicjatywy lokalnej. Szczegóły dotyczące trybu rozpatrywania i realizacji wniosków znajdują się w Zarządzeniu nr 5069/2013 Prezydenta m.st. Warszawy z dnia 7 października 2013 roku w sprawie określenia szczegółowego trybu rozpatrywania i realizacji wniosków o realizację zadania publicznego w ramach inicjatywy lokalnej²⁹.

Doświadczenia z dotychczasowych działań Urzędu i urzędów dzielnic m.st. Warszawy dostarczają wiele informacji na temat możliwych form wspierania wspólnot lokalnych. Specyfiką tego typu działań jest jednak przede wszystkim oddolny, spontaniczny charakter. Sąsiedzkie czy lokalne działania społeczne, są często odpowiedzią na konkretną potrzebę lub problem – potrzebę bezpieczeństwa, brak czasu, brak dostępu do sprawdzonej zdrowej żywności, chęć aktywnego spędzania czasu czy potrzeby estetyczne.

Dążenie do zaspokajania tych potrzeb blisko miejsca zamieszkania, w pierwszym etapie działań może być podyktowane względami logistyczno-czasowymi. Często jednak okazuje się, że początkowa potrzeba jest tylko pretekstem, aby poznać sąsiadów. Wspólnoty lokalne rozwijają się dzięki zapałowi aktywnych mieszkańców, zazwyczaj przy wsparciu animatorów z organizacji pozarządowych lub instytucji samorządowych i publicznych. Pomysły na wspólne działania są bardzo różne i mogą dotyczyć zupełnie odmiennych dziedzin życia. Ich elementem wspólnym jest fakt, że służą integracji sąsiedzkiej i rozwojowi wspólnoty.

Przykłady lokalnych aktywności mieszkańców Warszawy:

Banki czasu, kooperatywy spożywcze, kooperatywy sąsiedzkie, wolontariat lokalny, dzień sąsiada, święto ulicy/okolicy, targi lokalnych przedsiębiorców i podmiotów ekonomii społecznej, targi śniadaniowe, kluby mam i tatów (ojców), forum mieszkańców, karty członkowskie domów sąsiedzkich i innych lokalnych instytucji, wyprzedaże garażowe/sąsiedzkie, kluby osiedlowe, rady osiedla, stowarzyszenia lokalne (mieszkańców), dzielnicowe komisje dialogu społecznego, podwórkowa gwiazdka, zgłaszanie pomysłów do budżetu partycypacyjnego, wnioski o realizację inicjatywy lokalnej, ogrody sąsiedzkie, partnerstwa lokalne, wolontariat sąsiedzki, itp.

²⁹ Więcej informacji o inicjatywie lokalnej można znaleźć na stronie www.inicjatywa.um.warszawa.pl.

5. ADRESACI PROGRAMU

Program operacyjny Społecznej Strategii Warszawy – Program Wzmacniania Wspólnoty Lokalnej przygotowany został jako zarządzenie prezydenta m.st. Warszawy – dokument, który ma charakter wewnętrzny i ma służyć burmistrzom dzielnic m.st. Warszawy, dyrektorom biur Urzędu m.st. Warszawy i kierownikom jednostek organizacyjnych oraz urzędnikom i pracownikom jako wskazówka, w jaki sposób rozumieć i wdrażać zapisy Społecznej Strategii Warszawy.

6. OBSZARY, CELE PROGRAMU I DZIAŁANIA

Głównym celem programu operacyjnego jest stworzenie warunków do rozwoju wspólnot lokalnych w m.st. Warszawie i zachęcenie mieszkańców Warszawy do włączania się we wspólne działania oraz do inicjowania oddolnych działań na rzecz swojego otoczenia, co prowadzi do poprawy jakości życia, poczucia bezpieczeństwa, zwiększenia identyfikacji z miejscem zamieszkania i budowania tożsamości lokalnej.

Cel główny programu zostanie osiągnięty poprzez realizację celów szczegółowych i działań w perspektywie 2015–2020. Na etapie opracowywania programu operacyjnego wyszczególniono trzy podstawowe obszary ważne dla istnienia i rozwoju lokalnej wspólnoty.

Dla każdego z nich sformułowano jeden cel szczegółowy:

Obszary:	Cele szczegółowe:
1. Lokalna przestrzeń publiczna 2. Lokalne aktywności 3. Lokalna infrastruktura społeczna	1. Ułatwienie dostępu do przestrzeni przyjaznych wspólnotom lokalnym 2. Wsparcie aktywności wspólnot lokalnych 3. Zapewnienie otwartości lokalnych instytucji publicznych i zwiększenia udziału mieszkańców w decyzjach publicznych

Obszar: Lokalna przestrzeń publiczna

Terytorium i przestrzeń stanowią bardzo ważne warunki istnienia lokalnej wspólnoty. Szczególne znaczenie odgrywa tu obszar przestrzeni publicznej, definiowany w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym³⁰

³⁰ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 poz. 199).

jako „obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”. Przykładami przestrzeni publicznej są drogi, place, ulice, budynki, stanowiące własność publiczną. Na władzach samorządowych spoczywa współodpowiedzialność za kreowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, dostępnych dla zróżnicowanych grup mieszkańców. Przestrzeń publiczna stanowi kluczowe miejsce realizacji lokalnych działań i aktywności, a przez to również integracji i nawiązywania lokalnych więzi.

Cel 1: Ułatwienie dostępu do przestrzeni przyjaznych wspólnotom lokalnym

Dzięki zapewnieniu dostępu do przestrzeni publicznych i lokali, mieszkańcy każdej dzielnicy m.st. Warszawy znajdą miejsca, w których będą mogli swobodnie realizować swoje przedsięwzięcia. Wielu aktywnych mieszkańców Warszawy nie potrzebuje dodatkowych zachęt do działania na rzecz swojej społeczności lokalnej. Wystarczy zadbać, aby mieli przyjazne miejsca do realizacji swoich projektów. Ważne jest także, aby tworzone czy remontowane miejsca publiczne projektowane były przy współudziale ich późniejszych użytkowników i z uwzględnieniem ich potrzeb.

Działania do realizacji:

- 1.1. Zapewnienie możliwości korzystania przez mieszkańców i grupy lokalne (nieformalne i organizacje pozarządowe) z lokalnych przestrzeni publicznych oraz z powierzchni w istniejących lokalach miejskich, budowanych domach komunalnych oraz rewitalizowanych kamienicach czy obiektach dziedzictwa (w tym w pustostanach), według przejrzystych i łatwo dostępnych zasad.
- 1.2. Zachęcanie prywatnych właścicieli, spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych, do czasowego udostępniania przestrzeni na działania społeczne.
- 1.3. Rozwijanie partycypacji i współzrządzenia w skali lokalnej w zakresie zagospodarowania przestrzeni, poprawy jakości i estetyki przestrzeni, czy działań mających na celu zwiększenie poczucia bezpieczeństwa w miejscach publicznych.

Obszar: Lokalne aktywności

Bardzo duże znaczenie dla rozwoju lokalnych wspólnot ma szeroko pojmowana aktywność: społeczna i obywatelska oraz ekonomiczna.

Istnienie wspólnot lokalnych zależy w szczególności od działań nakierowanych na samodzielne rozwiązywanie problemów, a także samopomoc. Istotną rolę

samorządu jest wspieranie aktywności lokalnej – w tym rozmaitych inicjatyw społecznych (realizowanych również przez grupy nieformalne), wspieranie działań aktywizujących społecznie, a także rozwijanie edukacji obywatelskiej i poradnictwa.

Działalność ekonomiczna, rozwój przedsiębiorczości oraz lokalnego rynku pracy stanowią także czynniki niezbędne dla integracji istotnych funkcji w ramach jednego terytorium. Lokalny handel oraz usługi powinny odpowiadać na potrzeby mieszkańców, aby zaspokojenie ich było możliwe w najbliższej okolicy miejsca zamieszkania. Uzupełnieniem tych działań jest rozwijanie społecznej odpowiedzialności firm lokalnych, a także różnych form ekonomii społecznej.

Realizacja zadań publicznych na rzecz społeczności lokalnych może być rozwijana również w ramach inicjatywy lokalnej, polegającej na współpracy samorządu z mieszkańcami przy określonych działaniach ważnych dla lokalnych wspólnot.

Należy również mieć na uwadze, iż wokół lokalnej aktywności i przedsiębiorczości tworzą się niekiedy konflikty, ważne jest więc wsparcie wzajemnej komunikacji przedstawicieli odmiennych grup interesu.

Cel 2: Wsparcie aktywności na rzecz wspólnot lokalnych

Samorząd wspiera oddolne aktywności społeczne mieszkańców, stwarza warunki, w których samopomoc i lokalne więzi społeczne mogą się swobodnie rozwijać.

Są one istotne w zaspokajaniu potrzeb mieszkańców oraz podnoszeniu jakości i zadowolenia z życia na danym terytorium.

Działania do realizacji:

- 2.1 Wspieranie lokalnej aktywności i przejawów samopomocy mieszkańców, w szczególności działań wzmacniających dialog międzypokoleniowy, promowanie różnorodności i włączenie społeczne, m.in. w formie inicjatywy lokalnej, stowarzyszeń sąsiedzkich, kooperatyw, organizacji lokalnych wydarzeń.
- 2.2. Wspieranie tworzenia partnerstw lokalnych i innych form międzysektorowej współpracy instytucji publicznych, mieszkańców, formalnych i nieformalnych grup lokalnych oraz lokalnych przedsiębiorców, w tym podmiotów ekonomii społecznej.
- 2.3. Rozwijanie społecznej odpowiedzialności firm w wymiarze lokalnym oraz idei wspierania przez mieszkańców lokalnych przedsiębiorców, w tym podmiotów ekonomii społecznej.
- 2.4. Wspieranie działalności i tworzenia nowych wielofunkcyjnych miejsc aktywności lokalnej lub innych instytucji, zarówno publicznych, jak

- i pozarządowych, w których mieszkańcy mają bezpośredni wpływ na program, spotykają się, podejmują wspólne inicjatywy.
- 2.5. Systemowe wspieranie działań animatorów społecznych i ich współpracy z instytucjami publicznymi.
 - 2.6. Wspieranie rozwiązywania lokalnych konfliktów pomiędzy mieszkańcami, spółdzielniami, wspólnotami, właścicielami prywatnymi, przedsiębiorcami itp.
 - 2.7. Rozwijanie narzędzi wymiany informacji i dialogu na poziomie lokalnym (także internetowych).

Obszar: Lokalna infrastruktura społeczna

Poza dotychczas opisanymi czynnikami, istotny wpływ na rozwój lokalnej wspólnoty ma wysokiej jakości infrastruktura społeczna, rozumiana jako obiekty oraz instytucje – w tym ich pracownicy oraz sposób działania (zarówno formalne uregulowania organizacyjne, jak i nieformalne zasady działania) – w ramach których świadczone są usługi publiczne. Infrastruktura społeczna „obejmuje (...) urzędnicy i instytucje świadczące w sposób zorganizowany usługi jednostkowe w zakresie oświaty i wychowania, upowszechniania kultury, ochrony zdrowia, opieki społecznej oraz kultury fizycznej i turystyki”³¹. W zakres infrastruktury społecznej wchodzi m.in. obiekty edukacyjne kulturalne, sportowe czy rekreacyjne. Rozwój infrastruktury społecznej może odbywać się w ramach zadań własnych samorządu lub też jako zadanie zlecone do realizacji, w szczególności organizacjom pozarządowym.

Za istotne w ramach programu uznaje się zlecenie realizacji usług i zadań publicznym organizacjom pozarządowym i społecznym oraz lokalnym grupom inicjatywnym. Warte wsparcia są również projekty mające na celu powierzenie prowadzenia filii instytucji publicznych podmiotom niepublicznym, które dokonają diagnozy lokalnych potrzeb i w odniesieniu do tego, zaproponują dostosowaną do lokalnej specyfiki ofertę i program. Szczególnie ważne dla rozwoju wspólnot sąsiedzkich jest tworzenie priorytetów lokalnych w prowadzonych przez Miasto konkursach dotacyjnych dla organizacji pozarządowych na realizację zadań publicznych.

Cel 3: Zapewnienie otwartości lokalnych instytucji publicznych i zwiększenie udziału mieszkańców w decyzjach publicznych

Mieszkańcy – aktywni obywatele uczestniczą w życiu lokalnych instytucji i powinni mieć wpływ na ich program, móc również korzystać z ich przestrzeni i wyposażenia do realizacji projektów sąsiedzkich. Urząd m.st. Warszawy i dzielnica m.st. Warszawy przekazują mieszkańcom informacje na temat

³¹ J. Kroszel, *Infrastruktura społeczna w polityce społecznej*, Instytut Śląski w Opolu, 1990, s. 18.

możliwych form współpracy i zachęcają do angażowania się w życie publiczne, biorąc pod uwagę ich głos przy podejmowaniu decyzji.

Działania do realizacji:

- 3.1. Rozwój idei współzrządzenia i partycypacji społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych (w szczególności dzielnicowych komisji dialogu społecznego) oraz lokalnych przedsiębiorców w sprawach lokalnych, w tym w funkcjonowaniu instytucji publicznych i określeniu priorytetów dzielnic m.st. Warszawy, wg zasad z kodeksu współpracy lokalnej.
- 3.2. Edukacja i zapewnienie dostępu do informacji na temat funkcjonowania samorządu lokalnego (a także wspólnot oraz spółdzielni mieszkaniowych), rozwijanie wszechstronnego wsparcia i poradnictwa dla inicjatyw społecznych i obywatelskich.
- 3.3. Badanie zapotrzebowania mieszkańców na lokalne usługi publiczne i komercyjne, handel (również targowiska lokalne i handel uliczny) oraz wspieranie przedsięwzięć zaspokajających potrzeby mieszkańców.
- 3.4. Otwarcie publicznych instytucji kulturalnych, edukacyjno-oświatowych (w szczególności domy kultury, biblioteki, szkoły) i sportowo-rekreacyjnych na działania lokalne, w tym udostępnianie przestrzeni na projekty mieszkańców.
- 3.5. Rozwijanie innowacyjnych form zlecenia realizacji usług i zadań publicznych organizacjom społecznym oraz grupom nieformalnym.

7. KODEKS WSPÓŁPRACY LOKALNEJ

W realiach ustrojowych m.st. Warszawy działania na rzecz wspólnot lokalnych determinowane są przez dwie przeciwne tendencje. Z jednej strony działania takie powinny być dostosowane do danej dzielnicy m.st. Warszawy czy społeczności, do lokalnych warunków, możliwości i tradycji – powinny być współtworzone przez mieszkańców i pracowników lokalnych instytucji. Z drugiej strony, standardy działań i dostępne narzędzia powinny być takie same dla wszystkich warszawiaków, niezależnie od zamieszkiwanej dzielnicy.

Realizacja działań polegających na diagnozowaniu lokalnych problemów, bezpośrednim wspieraniu wspólnot lokalnych i wdrażanie modelowych działań odbywa się więc na poziomie dzielnicowym, przy wsparciu odpowiednich merytorycznie biur Urzędu m.st. Warszawy.

Działania, które polegają na opracowaniu diagnoz, zasad i reguł, stworzeniu systemu i opisu modelowych działań w zakresie wzmocnienia wspólnot lokalnych,

wymagają koordynacji na poziomie ogólnomiejskim, na podstawie doświadczeń z dzielnic m.st. Warszawy.

Wszystkie działania podejmowane przez urzędy dzielnic m.st. Warszawy i lokalne instytucje publiczne oraz działania ogólnomiejskie na rzecz wspólnot lokalnych powinny być realizowane według zasad, które można nazwać kodeksem współpracy lokalnej. Dla każdej dzielnicy może on być opracowany indywidualnie, jednak kilka elementów powinno być wspólnych.

Założenia kodeksu współpracy lokalnej

W działaniach na rzecz rozwoju wspólnot lokalnych powinny być uwzględnione następujące zasady:

DIAGNOZA – działania poprzedza diagnoza środowiska lokalnego – bieżącej kondycji i problemów, przeprowadzana przy współudziale mieszkańców i wszystkich podmiotów, których dany temat dotyczy; wspólnie przygotowana jest również propozycja możliwych rozwiązań.

PARTYCYPACJA – na każdym etapie realizacji działań włączana do udziału i podejmowania decyzji jest jak najszersza grupa osób, w miarę możliwości wszyscy zainteresowani.

KOMUNIKACJA – zapewniony jest stały dostęp do informacji dla wszystkich zaangażowanych w działania; po konsultacjach przekazywane są informacje zwrotne.

DIALOG – wszyscy uczestnicy działań dbają o standardy współpracy, wzajemne zrozumienie i szacunek, bieżące rozwiązywanie konfliktów.

SYSTEMOWE ROZWIĄZANIA – należy szukać rozwiązań systemowych, które można zastosować również w innych warunkach i które przyniosą długotrwałe oddziaływanie.

TESTOWANIE/MODELOWE ROZWIĄZANIA – innowacyjne rozwiązania testowane są na małą skalę, aby przed rozpoczęciem kolejnych działań wyciągnąć z nich wnioski.

RÓWNOWAGA – utrzymanie uniwersalnych standardów realizacji programu we wszystkich dzielnicach m.st. Warszawy przy jednoczesnym adekwatnym dostosowaniu do specyfiki lokalnej.

EWALUACJA – w trakcie realizacji programu warto poświęcić czas na refleksję na temat podejmowanych działań i ich efektów, a na jej podstawie wprowadzać zmiany i ulepszać swoje projekty.

BAZA DOBRZYCH PRAKTYK WSPÓŁPRACY LOKALNEJ – wyniki działań i ich poszczególnych etapów dostępne są w raportach, które przekazywane są do Bazy dobrych praktyk³².

³² Baza dobrych praktyk prowadzona jest przez Centrum Komunikacji Społecznej i dostępna będzie na stronie www.inicjatywa.um.warszawa.pl

8. REALIZATORZY PROGRAMU

Realizatorami programu są **dzielnice m.st. Warszawy**, a także **biura Urzędu m.st. Warszawy**, w szczególności: Centrum Komunikacji Społecznej, Biuro Pomocy i Projektów Społecznych, Biuro Funduszy Europejskich i Rozwoju Gospodarczego, Biuro Edukacji, Biuro Kultury, Biuro Sportu i Rekreacji, Biuro Polityki Lokalowej, Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego, Biuro Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, Biuro Gospodarki Nieruchomościami, Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków, Biuro Ochrony Środowiska oraz **jednostki, organizacje i osoby prawne m.st. Warszawy**, w tym w szczególności Urząd Pracy, biblioteki, jednostki oświatowe, domy kultury, zakłady gospodarowania nieruchomościami, Zarząd Dróg Miejskich, Zarząd Terenów Publicznych, Zarząd Oczyszczania Miasta, Zarząd Mienia m.st. Warszawy czy ośrodki pomocy społecznej.

Realizacja programu wymaga współpracy i wymiany informacji pomiędzy wieloma partnerami oraz partycypacyjnego podejścia do realizowanych zadań. Do realizacji programu niezbędna jest współpraca z organizacjami pozarządowymi i społecznymi, partnerstwami lokalnymi, przedstawicielami wspólnot i spółdzielni mieszkaniowych, radami osiedli, grupami sąsiedzkimi, a także lokalnymi przedsiębiorcami, środowiskiem akademickim i naukowym.

Za koordynację realizacji całego programu odpowiada Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy. Do koordynacji realizacji poszczególnych komponentów mogą zostać powołane zespoły programowe.

9. ZAŁOŻENIA FINANSOWE

Działania programu realizowane są w oparciu o budżet m.st. Warszawy, a także Wieloletnią Prognozę Finansową m.st. Warszawy. Program ma charakter interdyscyplinarny – środki na jego realizację zawarte są w planach budżetowych poszczególnych jednostek m.st. Warszawy, ponieważ działania opisane w programie mogą być realizowane w ramach ich bieżącej pracy i dotychczasowych zadań – z uwzględnieniem metod i zasad opisanych w niniejszym Programie.

10. PLANOWANE REZULTATY PROGRAMU – MONITORING

Wskaźniki realizacji programu operacyjnego wynikają bezpośrednio ze wskaźników realizacji celu strategicznego nr 2 Społecznej Strategii Warszawy³³. Ze względu na tematykę programu, szczegółowa koncepcja i narzędzia prowadzenia monitoringu, jak również dodatkowe wskaźniki realizacji Programu zostaną opracowane już w trakcie jego realizacji. Należy w tym miejscu przypomnieć, że wzmacnianie społeczności lokalnych jest procesem długotrwałym i trudnym do precyzyjnego zdefiniowania, ponieważ jest to sfera subiektywnych odczuć i czasem jednostkowych zachowań, na które wpływ może mieć wiele czynników, takich jak cechy osobowości liderów, tradycje rodzinne czy lokalne, okoliczności i wydarzenia zewnętrzne, często nagłe, które integrują lub dzielą daną społeczność. Podobnie jest ze wskaźnikami realizacji celów dotyczących tego typu działań – w Programie opisano działania, które integrują społeczności lokalne i zachęcają czy ułatwiają działania na jej rzecz, jednak na ostateczny efekt wpływ może mieć wiele czynników, a same formy aktywności lokalnej (a za nimi jej wskaźniki) ulegają dynamicznym i spontanicznym zmianom.

Uwzględnione zostaną m.in.:

Wskaźniki rezultatu:

Wskaźnik:	Źródło danych:
% osób zadowolonych z sąsiedztwa, w którym mieszka	Badanie jakości życia mieszkańców dzielnic m.st. Warszawy
% osób mających poczucie zakorzenienia w dzielnicy	
% osób deklarujących zaufanie do sąsiadów	
% osób mających poczucie wpływu na sprawy związane z dzielnicą	
% osób biorących udział w działaniach mieszkańców w ciągu ostatnich 24 miesięcy na rzecz swojej najbliższej okolicy	
% osób biorących udział w ciągu ostatnich 24 miesięcy w co najmniej jednym zebraniu swojej wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni	

³³ SSW, s.71

Wskaźniki produktu:

Wskaźnik:	Źródło danych:
Liczba miejsc aktywności lokalnej	Informacje zbierane przez koordynatora programu
Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych	
Liczba partnerstw lokalnych	
Orientacyjna liczba ogólnodostępnych imprez lokalnych/sąsiedzkich	

Realizacja Programu będzie podlegała systematycznemu monitoringowi. Sprawozdanie z realizacji programu będzie przedstawiane nie rzadziej niż raz do roku na spotkaniu Komitetu Sterującego Społecznej Strategii Warszawy³⁴. Za monitoring realizacji Programu odpowiada Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st Warszawy.

³⁴ Powołany zarządzeniem nr 1631/2011 Prezydentam.st. Warszawy z dnia 14 października 2011 r. w sprawie powołania Komitetu Sterującego Społecznej Strategii Warszawy.

